

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті розглянуто особливості обліку дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах. Виділено спільне та відмінне у підходах до визнання, оцінки та відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку та фінансовій звітності. Основні підходи до трактування та визнання дебіторської заборгованості, як зобов'язань покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією визнається як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Відмінність полягає у врахуванні наданих знижок та розмежуванні дебіторської заборгованості з фінансовими активами, що у вітчизняній практиці передбачає розгляд окремими активами. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. Вітчизняна практика запозичення зарубіжного досвіду надання знижки вимагає адаптації вітчизняної методики відображення знижок з відмовою від використання субрахунку 285 «Торгова націнка» та розробки або окремого субрахунку, або субрахунку наступних порядків у складі дебіторської заборгованості. Наведені пропозиції дозволять збільшити інформаційне забезпечення даних бухгалтерського обліку щодо обсягів та очікуваного зменшення дебіторської заборгованості для цілей управління.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, фінансовий актив, знижки, факторинг, сумнівна заборгованість.

Постановка проблеми. Кожна країна має свою історію, цінності, політичну систему. Оскільки бухгалтерський облік визначає середовище, в якому він функціонує, то принципи його організації в різних країнах значно різняться між собою. Ці відмінності зумовлені як існуванням різних форм господарської діяльності, так і впливом на практику обліку зовнішніх чинників (політичних, економічних, соціальних, географічних та ін.). Водночас поширення глобалізаційних процесів вимагає стандартизації даних бухгалтерського обліку.

При визначенні та класифікації дебіторської заборгованості в зарубіжній та українській практиці не існує явних розбіжностей. Як за кордоном, так і у вітчизняному обліку, під дебіторською заборгованістю компанії розуміють зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, наприклад, по виплаті грошей за продані товари, продукцію, виконані роботи чи надані послуги. Однак в інших аспектах виникає протиріччя між прагненням до відповідності міжнародних вимог та врахуванню вітчизняних традицій та нормативного регулювання окремих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем обліку розрахунків з дебіторами займалися українські та зарубіжні вчені, спеціалісти та теоретики бухгалтерського обліку як Ф.Ф. Бутинець, С.Л. Береза, В.В. Галасюк, Л.Л. Горецька, В.С. Здреник, С.А. Кузнецова, Н.П. Матицина, І.В. Малишев, Я.В. Соколов, К.С. Сурніна, П.П. Німчинов, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, Н.М. Ткаченко, Л.В. Чижевська, та багато інших відомих вчених. Дуже вагомим в цьому плані є внесок зарубіжних вчених Е.Дегранжа, Дж.Дзапи, Велш Глена А., Шорт Даніеля Г. Не применшуючи результати попередніх досліджень актуальним питанням залишається адаптація зарубіжного досвіду бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості.

Мета статті передбачає узагальнення зарубіжного досвіду та адаптацію до реалій вітчизняної економіки та приведення до відповідності практичного запозичення зарубіжних операцій з дебіторською заборгованістю (знижки, факторинг).

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід до вивчення найкращих аспектів організації обліку в зарубіжних країнах для практичного впровадження їх в Україні дає змогу забезпечити належне функціонування бухгалтерії. Для цього потрібно добре знати системи зарубіжного обліку в економічно-розвинутих країнах з метою подальшої трансформації його у вітчизняній практиці.

Глобалізація економічних процесів сприяє впровадженню Міжнародних стандартів фінансової звітності. Національні стандарти обліку розробляються на основі міжнародних. Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним. Але на відміну від українських П(С)БО, МСФЗ не передбачають єдиного стандарту, що регулює порядок обліку і відображення у звітності дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких: МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

В Україні визначення понять, облік дебіторської (в частині суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату), порядок визнання та відображення у фінансовій звітності, оцінка дебіторської заборгованості, види дебіторської заборгованості, визначення сумнівної дебіторської заборгованості, розрахунок величини резерву сумнівних боргів регулюється П(С)БО 10 та П(С)БО 2, в частині розкриття у фінансовій звітності. Проте, якщо дебіторська заборгованість призначена для продажу, її трактують, але не є фінансовим активом, слід керуватися пунктами П(С)БО 13.

В зарубіжній практиці дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив та регулюється МСФЗ 32. Фінансовий актив - це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства (МСФЗ 32). Водночас визначення дебіторської заборгованості не надається. Питання обліку, оцінки, класифікації, визначення резерву сумнівних боргів, відображення у фінансовій звітності, визначення сумнівної дебіторської заборгованості, розрахунок величини резерву сумнівних боргів регулюється розкривається у МСФЗ 39 та МСФЗ 31.

Таким чином, облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом - П(С)БО 10, положення якого в певній мірі відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. В МСФЗ приділяється увага тільки основним проблемам обліку запасів, оскільки створення більш детальних стандартів зробило б неможливим їх застосування всіма країнами.

В системі МСБО визнання, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості прямо не визначені. В деяких міжнародних стандартах представлені лише загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах.

Історичне становлення практики відстрочення платежу має місце в кожній країні та має одні й ті ж ознаки. Ключові відмінності полягають у нормативному регулюванні здійснення відстрочки платежу, за результатом якого у продавця виникає дебіторська заборгованість. Дані бухгалтерського обліку направлені на об'єктивне відображення господарських операцій підприємства, які безпосередньо залежать від чинного законодавства. За цих умов, відмінність бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в різних країнах аналогічно буде відрізнятися в міру відмінностей чинного законодавства.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана, насамперед, із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи [7, с.625]:

- 1) торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни;
- 2) знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

Саме останній вид знижок за оплату в строк і створює проблему визнання дебіторської заборгованості. В зарубіжній практиці існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку [7, с.625]:

1. Валовий метод, який найбільш широко використовується на практиці. Суть його полягає в наступному: суми продаж та дебіторська заборгованість записуються на загальну (валову), без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли здійснюється оплата, протягом періоду дії знижки. Для їх запису існує контррахунок до рахунку продаж, який в кінці року відображається в звіті про прибутки та збитки як

коригувальна стаття до загальної величини виручки від продаж. Іншою коригувальною статтею є рахунок «Повернення товарів та знижки», який також має дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернутих товарів або інших наданих знижок.

2. Чистий метод. При використанні даного методу знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф», який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше періоду дії знижки.

Вітчизняна практика не передбачає виділення окремих рахунків для відображення наданої знижки. Практика вітчизняних підприємств відображенні наданої знижки, в залежності від моменту надання знижки передбачає встановлення нової ціни на об'єкт продажу (знижки надані до продажу) та коригування ціни реалізації (знижки надані після продажу товарів, робіт, послуг, що передбачає використання субрахунку 285 «Торгова націнка». Наявна ситуація зменшує інформаційне забезпечення щодо очікуваного зменшення дебіторської заборгованості від наданих знижок та ускладнює обґрунтування доцільності їх надання перед податковими органами. Рекомендовано використовувати окремі субрахунки.

Відповідно до підходів Зелікман В.Д. та Соніни Ю.А. [3, с.40] удосконалення обліку дебіторської заборгованості направлене на забезпечення своєчасності, повноти та юридичної обґрунтованості розрахунків з дебіторами як запоруку успішного розвитку, стабільності та стійкості вітчизняних підприємств у сучасних ринкових умовах.

Щодо класифікації дебіторської заборгованості, то в більшості країн існують лише загальні правила, які носять рекомендаційний, а не директивний характер. Рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає сама компанія, і, відповідно, у різних компаній склад та структура дебіторської заборгованості в балансі будуть різні на відміну від українського балансу, який жорстко регламентує форму надання цієї статті.

Однак в загальному вигляді, за очікуваними термінами погашення, які встановлюються в договорах, у всіх країнах заборгованість поділяється на поточну дебіторську заборгованість, тобто заборгованість, яка повинна бути погашена протягом одного року чи операційного циклу (залежно від того, який період довше), і непоточну (довгострокову) заборгованість, яку в окремих країнах (наприклад, країнах ОАЕ) поділяють на середньострокову та довгострокову. Міжнародні стандарти передбачають лише одне обмеження – “протягом одного року”.

В США до поточної дебіторської заборгованості відносяться також довгострокові векселі до отримання, оскільки останні вважаються високоліквідними активами.

Основними правилами класифікації дебіторської заборгованості в балансі є [5, с. 152]:

1. Розмежування різних видів дебіторської заборгованості.
2. Відображення дебіторської заборгованості в розділі «Поточні оборотні активи».
3. Розкриття суми збитків, що пов'язані з дебіторською заборгованістю.
4. Визнання суми дебіторської заборгованості, право на яку передано іншій фірмі.

Дебіторська заборгованість в балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку, представляється, а отже і класифікується, за наступними групами [2; 4; 5; 6]:

- рахунки до отримання — вид дебіторської заборгованості, який виникає при продажу товарів по «відкритому рахунку», без письмового зобов'язання покупця оплатити рахунок, тобто така заборгованість, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту продавцем покупцю. За нормальних умов кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30-60 днів;

- векселі до отримання;

- дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією.

Крім дебіторської заборгованості покупців в балансі, відображається, інша заборгованість (рис. 1.).

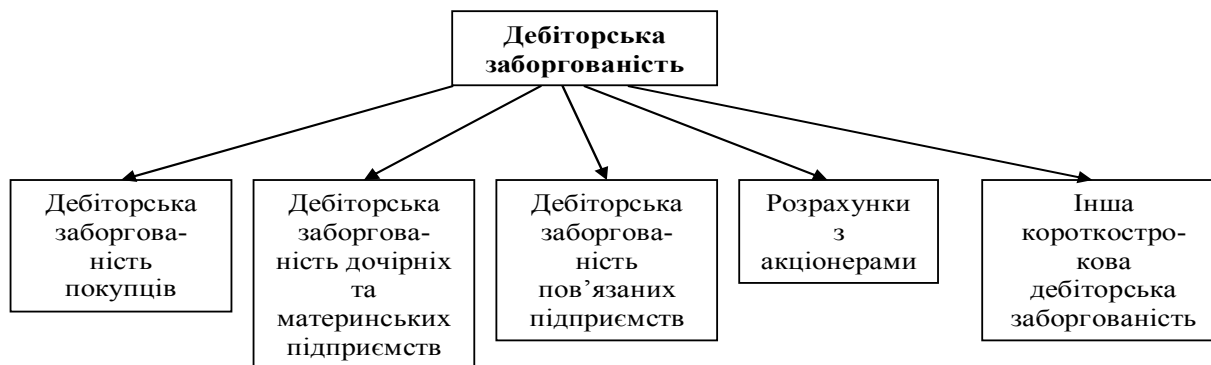

Рис. 1. Класифікація дебіторської заборгованості (за балансом) в Естонії [4; 5; 6]

За даними рис. 1. в балансі підприємств Естонії передбачається відображення дебіторської заборгованості дочірніх та материнських підприємств, дебіторської заборгованості пов'язаних підприємств, а також розрахунки з акціонерами та інша дебіторська заборгованість. Наведена деталізація складових дебіторської заборгованості підвищує інформаційне наповнення даних фінансової звітності для прийняття управлінських рішень.

В зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість по рахунках оцінюється та відображається в звітності за чистою вартістю реалізації, тобто за сумою грошей, яка реально може бути отримана в майбутньому в результаті погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості по рахунках.

Чиста вартість реалізації, як правило, відрізняється від юридично належної до оплати величини. В США, наприклад, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за вирахуванням знижки та безнадійної дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим згідно з принципом обачності проводяться два коригування: оцінюється та обліковується безнадійна дебіторська заборгованість; оцінюються можливі повернення товарів та враховуються надані раніше знижки. Списання заборгованості може здійснюватися не тільки у випадку визнання її безнадійної.

В США компанії при списанні дебіторської заборгованості по рахунках можуть передавати свою дебіторську заборгованість третій особі, «ліквідувавши» її таким чином та отримавши певну суму грошей. Існує два найпоширеніших способи такої передачі [2, с.17-21]:

1. Передача дебіторської заборгованості по рахунках під заставу. У даному випадку власник дебіторської заборгованості позичає гроші кредитора, виписуючи звичайний вексель та передаючи під заставу дебіторську заборгованість в якості забезпечення. Якщо він не зможе оплатити вексель до зазначеної дати, то до кредитора переходить право конвертації відданої під заставу дебіторської заборгованості в гроші.

2. Продаж дебіторської заборгованості по рахунках. Компанія може продавати право на отримання грошей по дебіторській заборгованості факторинговій фірмі. Як правило, факторингові фірми за свої послуги беруть комісійні 1% та більше від суми дебіторської заборгованості, що придбається.

Наявність безнадійного боргу призводить до втрати виручки від продажу або до збитку, і вимагає відповідного зниження величини дебіторської заборгованості по рахунках та зменшення прибутку.

В більшості країн виявлення безнадійної дебіторської заборгованості проводиться в індивідуальному порядку, тобто при окремому розгляді кожного безнадійного до отримання рахунку. Не отримані від покупців векселі та рахунки, надходження яких визнано як безнадійне, списуються на витрати підприємства.

На відміну від українського обліку, коли безнадійні борги списуються за рахунок резерву (якщо суми не вистачає, то на витрати по списанню сумнівних боргів), в окремих країнах, наприклад, в Естонії, не дивлячись на списання безнадійної дебіторської заборгованості на витрати, вона продовжує обліковуватися в дебеті рахунків, на яких відображається короткострокова дебіторська заборгованість покупців та показується в активі балансу в рядку «Не отримані від покупців рахунки» або в рядку «Векселі покупців» з одночасним відображенням безнадійної заборгованості в окремому рядку зі знаком мінус.

Двома найбільш розповсюдженими методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання і метод нарахування резерву [1, с. 106].

Метод прямого списання – безнадійна дебіторська заборгованість списується на витрати в той момент, коли точно відомо, що рахунок не буде оплачений: збиток записується шляхом кредитування рахунку «Рахунки до сплати» та дебетування рахунку «Витрати на покриття безнадійних боргів».

Метод нарахування резерву – здійснюється попередня оцінка можливої величини безнадійної дебіторської заборгованості або на підставі загальної величини продаж, або на підставі загальної величини дебіторської заборгованості. На обчислену суму нараховується резерв шляхом дебетування рахунку «Резерв на покриття безнадійних боргів». Останній є оціночним контр рахунком до рахунку «Рахунки до отримання».

Порядок розташування різних груп дебіторської заборгованості у балансі і ступінь деталізації цих статей, у країнах де не затверджуються типові форми звітності, підприємство визначає самостійно в межах нормативного регулювання та інформаційних запитів користувачів (рис.2). Це пов'язано із кількісними і якісними характеристиками інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності для задоволення потреб користувачів.

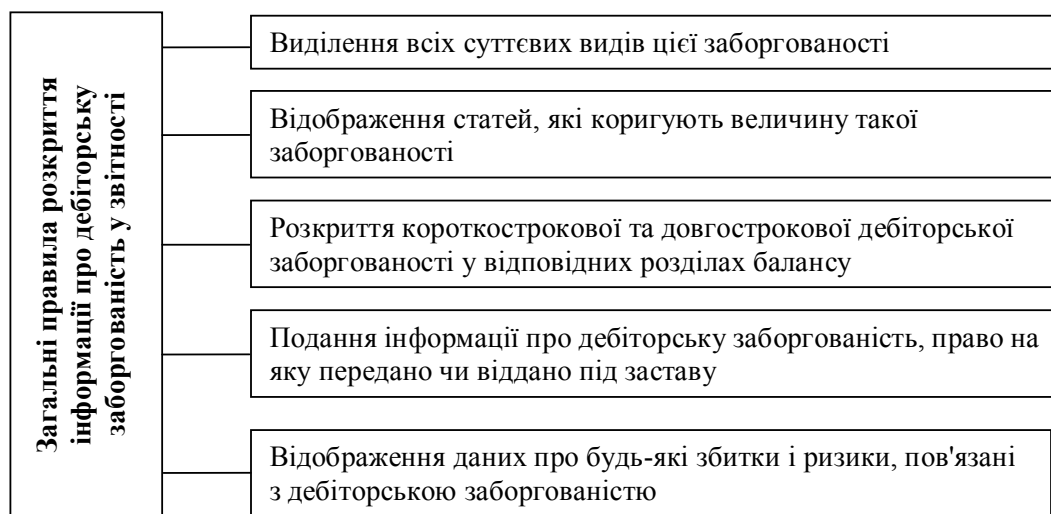

Рис. 2. Правила розкриття інформації про дебіторську заборгованість у звітності [4; 5; 6]

За даними рис. 2. деталізація складових дебіторської заборгованості зумовлена практикою здійснення тих чи інших операцій для зарубіжних країн, зокрема факторинг, отримання кредиту під заставу дебіторської заборгованості, відмінні підходи до строкової класифікації дебіторської заборгованості, обов'язковості проведення аудиту тощо. Нагадаємо, що в зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість по рахунках оцінюється та відображається в звітності за чистою вартістю реалізації яка відрізняється від юридично належної до оплати величини. Проводячи аудит дебіторської заборгованості слід, насамперед, розглянути ті дані у фінансовій звітності, які можуть суттєво вплинути на кінцевий результат, а проміжну інформацію необхідно узгодити з даними, що вказані у інших документах.

Висновки. Досліджуючи особливості обліку дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах поняття обліку дебіторської заборгованості за кордоном трактується неоднаково, але сутність залишається незмінною. Зокрема, зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією визнається дебіторською заборгованістю як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Відмінність полягає у врахуванні наданих знижок та розмежуванні дебіторської заборгованості з фінансовими активами, що у вітчизняній практиці передбачає розгляд окремими активами. В зарубіжній практиці питання облікового відображення дебіторської заборгованості регулюються МСФЗ 1, МСФЗ 32, МСФЗ 39. Облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом - П(С)БО 10, положення якого в певній мірі відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Okремі аспекти вимагають керування П(С)БО 13, в частині визнання та відображення фінансових активів, та П(С)БО 2, в частині відображення у фінансовій звітності. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні.

Вітчизняна практика запозичення зарубіжного досвіду надання знижки вимагає адаптації вітчизняної методики відображення знижок з відмовою від використання субрахунку 285 «Торгова націнка» та розробки або окремого субрахунку, або субрахунку наступних порядків у складі дебіторської заборгованості. Наведені пропозиції дозволять збільшити інформаційне забезпечення даних бухгалтерського обліку щодо обсягів та очікуваного зменшення дебіторської заборгованості для цілей управління.

Список використаних джерел:

1. Борзенко О.П. Шляхи оптимізації дебіторської заборгованості / О.П. Борзенко // Майбутнє – аудит, 2004р. – с. 106
2. Горецька Л.Л. Питання відображення в обліку грошових коштів та дебіторської заборгованості в практиці зарубіжних країн /Л.Л. Горецька// Вісник ЖДТУ, № 17 – 2001. – С. 15 – 22
3. Зелікман В.Д., Соніна Ю.А. Напрями удосконалення обліку та внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості підприємств / В.Д. Зелікман, Ю.А. Соніна // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту, 2014. – № 4 (52). – с. 37-42
4. Іващенко А.С. Проблеми обліку дебіторської та кредиторської заборгованості в Україні / А.С. Іващенко, О.В. Гайдамака, Н.В. Черевик // Молодий вчений. – 2014. - №4. – с.69-71
5. Кочерга С.В. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч.посібник. / С.В. Кочерга, К.А. Пилипенко – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 216 с.
6. Малярєвський Ю.Д., Фартушняк О.В., Пасічник І.Ю. Облік у зарубіжних країнах. / Ю.Д. Малярєвський, О.В. Фартушняк, І.Ю. Пасічник — Х.: ІНЖЕК, 2003. — 164 с.
7. Чабанова Н.В. Бухгалтерський фінансовий облік: [посібник]. – Ірпінь: ВЦ «Академія», 2002. – 672 с.

Palchei A., Jatsko M. Peculiarities of accounting for receivables in foreign countries. The article discloses the peculiarities of accounting for receivables in foreign countries. Similarities and differences in approaches to the recognition, measurement and reflection of receivables on accounts and financial statements have been presented in the research. Basic approaches to the interpretation and recognition of receivables as obligations of buyers or other business counterparties before the company are recognized both in Ukraine and abroad. The difference lies in the discounts offered and differentiation of receivables from financial assets, which in the national practice must be recognized as a separate group of assets. These differences are caused, primarily, by the national and economic characteristics that have been developed in Ukraine. When borrowing the international experience of offering discounts national practice requires adaptation of national methods of recording these discounts. Instead of using the sub-account 285 "Trade margin" it is offered to use either a new sub-account or subaccounts of subsequent levels in the part of receivables. The offered suggestions will increase the information support of accounting data concerning the size and the expected decrease in receivables for management purposes.

Keywords: accounts receivable, financial asset, discounts, factoring, doubtful debts.